

NAD TATROU SA BLÝSKÁ, ALE NOSIČŮM TO NEVADÍ

Poslední evropští šerpové

Po několika hodinách náročné chůze odpočívám v zajetí vysokohorských štítů téměř dva kilometry nad hladinou moře, když se zpoza kopce vynoří chlap jako hora. V krátkých trenýrkách a propoceném triku, s nákladem na zádech, který je dvakrát větší než on. Nechce se mi věřit, že do této odlehle oblasti tahá sud s pivem. Tatranští nosiči vynesou do hor prostě cokoliv. Třeba i 120kilové litinové čerpadlo...

Nosiči na zádech tahají klidně i sto kilo, ale i padesátka je pro běžného smrtníka velký test stability. Chce to prostě trénink.

Voňavý gulášek, čerstvý chléb a čepované pivo. I takovéto menu si můžete dát na Slovensku ve Vysokých Tatrách na několika chatách, kam nevede silnice, nejedí lanovka a vrtulník se nad jejich střechami otočí jen dvakrát ročně – před letní sezonou, kdy jim přiveze zásoby piva a kofoly, a před zimou s koksem nebo briketami na topení. Jinak se s ohledem na ochranu národního parku a rychle se měnící počasí nelétá. Je to tedy jen zásluhou tatranských nosičů, že si mohou turisté dopřát odpočinek i dobré jídlo uprostřed holých skal, daleko od lidí.

Tatranští „šerpové“ jsou přitom na světě unikátní. Jim podobné najdeme až v Asii, kde si ti praví Šerpové (etnikum obývajících pohoří Himálaj), ale i jiné tamní národy, přivydělávají jako nosiči nákladů u vysokohorských expedic, které se snaží zdolat nejvyšší vrcholky světa.

VZHŮRU NA HREBIENOK

Mně ale bohatě stačí, když za chvíli zdolám alespoň 200 výškových metrů. Sto-

vých čtverců jako na lavičku, nahodí si pevné popruhy na ramena a bez zjevné námahy vstane s cílem vyrazit na Zamkovského chatu (1 475 m n. m.).

„Chcete si to zkusit?“ vyhrkne na mě nosič Štefan Bačkor, když v mých očích vidí podezření, že jsou nosítka určitě plná lehkého polystyrenu a váží maximálně pět kilo. Přikývnu a vmžiku se cpu na jeho místo. Ale nemůžu s objemným břemenem vůbec hnout. „Zkuste víc zabrat,“ radí Štefan klidně. Zapojuji

Tatranští šerpové jsou světovým unikátem.

povolené břišní svaly a roztřepená stehna a hurá, stoupám k nebesům! „Ááááá,“ vyletí ze mě vzápětí, když se těžký sloup nad mojí hlavou převáží a táhne mě kupředu a k zemi. Zkušený nosič rychle vyrovnává nosítka, aby mě nezavalila, ale mé chabé tělo není schopno držet stabilitu a pro změnu se začne s nákladem naklánět dozadu. Kolemjdoucí pobaveně přihlížejí. A já to vzdávám.

„Kolik to probůh váží?“ obracím se na šlachovitého Slováka.

„Kolem padesáti kilo.“

Tss, jenom padesát? Myslela jsem, že to má tak dvě tuny...

I když Pištovi, jak Štefanovi Bačkorovi říkají kamarádi, s nákladem nepomůžu, alespoň ho doprovodím na Zamkovského chatu. „Nosič normálně chodí sám, ale když je špička sezony, tak z Hrebienku v průběhu dne startuje deset až

patnáct kluků. A i když vyrazí spolu, tak se to na horách stejně roztáhá. A navíc místa, kde odpočíváme, tzv. štandy, jsou většinou pro jednoho,“ sděluje mi Pišta diplomaticky, že vlastně není zvyklý na společnost. A to i navzdory faktu, že osamocený pohyb na horách se nedoporučuje. „Kdyby se něco stalo, tak už všichni máme mobil a signál je téměř všude. V nejhorším nechá nosič náklad na místě a jde do nejbližší chaty. Pokud mu to tedy nosičská hrdost a chlapecká ješitnost dovolí,“ vysvětluje pragmaticky.

KROČENÍ GRAVITACE

Zkušeného nosiče poznáte už podle toho, jak balí náklad. Pokud se nechce odrovnat hned na prvním kilometru, soustředí se na dvě věci: na těžiště nákladu a na jeho ochranu.

Staré nosičské přísloví praví, že „dobře naložená stovka je lepší než špatně naložená čtyřicítka“. Pokud je těžiště moc nízko, mohl by náklad nosiče sklopit jako kapesní nožik. Proto se pod zboží dává prázdná přepravka od piva nebo několik hrubších polystyrénů, aby se těžiště zvedlo. S podkládáním se to ale nesmí moc přehánět, vynáška by se pak kymácela nad hlavou. Ideálně nabalená krosna tahá nosičského borce mírně dopředu

Odpočinková místa, tzv. štandy, jsou většinou ploché balvany nebo malé remízky u cesty s výškou klasické stoličky.

tak, že akorát stíhá dávat nohy před sebe. Musí prostě trochu zkrotit gravitaci a využít ji ve svůj prospěch. Aby ho náklad trochu „popoháněl“.

A když už má dobře naloženo, musí být také schopen donést vše do cíle v pořádku. Když totiž přijde na chatu s poškozeným nákladem, je to prý horší, než kdyby vynášku vůbec neudělal. Chleby, buchty, knedlíky – nic z toho se nesmí

zdeformovat, křehké věci, jako jsou vajíčka, skleničky nebo lahve se nesmí rozbít, a zmrazené věci by neměly na místo dorazit už předvařené. V horách se rychle mění počasí, a proto musí být celý náklad chráněn před deštěm i sněhem. Kromě kyselého zeli. To prý vydrží vše a ještě jeho šťáva často stéká po nosičově drahém termotričku a urychluje tak jeho výstup.

▼ Zamkovského chata je dobrý cíl pro testování nosičských schopností začátečníků. Z Hrebienku se sem dostanete za hodinku a čtvrt.

BĚHÁNÍ S NANUKY

Na Slovensku se dříve vysoko do hor nosil zejména materiál na stavbu chat – dřevo, cement a pracovní nástroje. Nosiči ale hráli významnou úlohu i při stavbě lanovky z Tatranské Lomnice na Lomnický štít. Třicet dělníků z okolí tenkrát vyneslo na zádech desítky tun různého materiálu, včetně velkých ocelových konstrukcí, a po této zkušenosti většina z nich ve Vysokých Tatrách zůstala a začala se nošením živit profesionálně. Po dostavbě chat na ně vynášeli potraviny, petrolej, nábytek i uhlí a dolů snášeli odpad.

Nosiči už ale dnes nosí vysoko do hor téměř vše. Čisté ložní prádlo, mikrovlnky, septiky, židle nebo i sudy s pivem. Vtipné jsou zejména vynášky nanuků, kdy musí nosič doslova běžet, aby se mu zmrzlina na zádech nerozpustila. Lidé jsou mnohem rozmazlenější a i na horách vyžadují podobný komfort jako doma. „Dokonce se nás ptají, co čepujeme. A když je to jiné pivo, než jsou zvyklí, tak brblají,“ zmiňuje chatařka ze Zamkovského chaty Jana Spitzkopf Kalinčíková. Nároky zákazníků stoupají i proto, že se díky nově budovaným cestám a lanovkám do hor dostane větší škála turistů, tedy i těch hodně „svátečních“. „Doteď jsme vařili jen zel-

Ladislav Kulanga (66) začal s nošením nákladu už v roce 1968. Patnáct let se tahal s dřevěnou krosnou na Téryho chatu, teď dělá chataře na Skalnaté chatě a do toho stále nosí. Na fotce má na zádech 120 kilo.

ňačku a čočkovou polévku, ale spousta lidí má dnes různé alergie a nechce v jídle třeba smetanu nebo mouku. Jiní jsou zase vegetariáni. Ale saláty na horských chatách opravdu nepřipravujeme, čerstvá zelenina by nevydržela,“ vysvětluje cha-

tařka úskalí současného životního stylu. Doby, kdy se jedl kotlíkový guláš z konzervy, horalka a pil se černý čaj, už jsou bohužel dávno pryč.

A chatařskými těžkostmi nejsou jen nové stravovací návyky. Vedle vody a elektřiny je jedním z hlavních problémů odpad. „Lidé se nás často ptají, kde máme koše, ale na horách si musí každý své odpadky zase odnést. Část lidí to pochopí, ale část nám řekne, že je to skandál, a nechá nám je na terase, nebo je strčí pod kámen. Sbíráme tu i pokadené plínky,“ vypráví manžel paní Jany Peter Spitzkopf. „Vrchol byl, když přišel pán s pytlíkem na psí výkaly a hledal koš. Tak jsem mu řekl, že tím pytlíkem udělal z toho psiho lejna ještě větší odpad, než kdyby ho tam nechal ležet. Lidé jsou ze života ve městě úplně zmatení. Medvěd po sobě v přírodě taky neuklízí,“ dodává Peter. Lidé si prý už ani neodskočí v lese a preferují splachovací záchod, proto je venku za chatou menší čistíčka (samozřejmě vynešená nosičem), která zpracovává veškeré odpadní vody. A na běžné odpadky musí opět nastoupit nosiči. Pravidelně je snášejí do údolí do připravených kontejnerů.

OCHROMENÍ SNĚHEM

I s těžkým nákladem má Pišta velmi svižnou chůzi a občas mám co dělat, aby mi

neutekl. A to dělá i potřebné zastávky, kdy si sedne na kousek ploché skály hned vedle turistického chodníku a pár minut odpočívá. Bez zastávek to sice taky jde, ale nosič je pak paradoxně pomalejší.

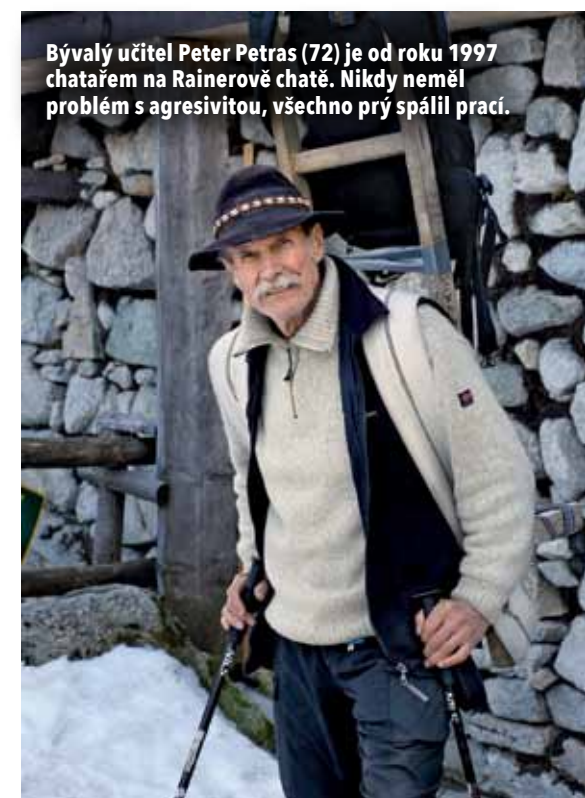
S vynáškou nanuků se musí běžet.

Pišta se profesionálním nošením už neživil, ale jinak jeho první nosičská sezona začala už v roce 1995. Vynášel všechno možné, včetně litinového čerpadla, které nesl na Téryho chatu (2 015 m n. m.), kde se dělal septik. I s požární hadicí to vážilo 121 kg. Na zádech už ale měl třeba i novou lednici nebo mrazák.

Přes sto kilo na bedrech ale ještě neznamená nejtěžší vynášku. „Jednou jsme šli s kamarádem a zkušeným nosičem Duškem Hudákem ve strašně špatných podmínkách Velkou studenou dolinou.

Byla extrémní zima, hodně sněhu, na chatu tam nikdo nešel několik dní, takže jsme si cestu sněhem razili sami. Šli jsme ale hrozně dlouho, osm hodin a dvacet minut, zamrzli nám telefony, tak jsme nemohli dát nikomu vědět, kde přesně jsme, takže za námi vyrazili i záchranáři. Nakonec se nám podařilo dostat na dohled chaty, kde byla několik dnů sama jedna dívka. Přes ten hluboký sníh jsme se ale k ní s krosnami nemohli dostat. Bylo to poprvé, co jsem nechal krosnu na zemi ve sněhu, a doškrábal se na chatu sám. Oba jsme s Duškem měli omrzliny na rukách i nohách, ale hned ráno jsme vyrazili pro krosny a na chatu je dotáhli,“ vzpomíná Pišta. Kamarádovi Duškovi se však hory staly osudnými. Zahynul v Rákousku v lavině.

Tatranští nosiči pracují za každého počasí a v jakémkoliv terénu. V zimě používají skialpinistické lyže nebo mačky, odolávají větru, sněhu, dešti i extrémním vedrům, lezou po stěnách a jedinou oporou jim vedle pevných nohou bývá často

Bývalý učitel Peter Petras (72) je od roku 1997 chatařem na Rainerově chatě. Nikdy neměl problém s agresivitou, všechno prý spálil prací.

▲ Muzikant Ladislav Chudík (78), který pracoval ve Státním komorním orchestru, je ve Vysokých Tatrách nejstarším aktivním nosičem. Stále se navíc účastní nosičských závodů.

▲ Viktor Beránek (67) se už téměř padesát let stará o Chatu pod Rysmi. „Nejsem věřící, na horách se můžeš spolehnout jen sám na sebe,“ říká.

Výstup na Téryho chatu ve dvou kilometrech nad hladinou moře, kam se jinak než pěšky nedostanete a kam se musí všechno vynést. Teplou večeři a splachovací záchod tam ale i tak najdete.

jen kus nataženého lana kolem skály. Je to prostě neuvěřitelná dřina a možná i určitá míra masochismu. Zároveň však i účinný způsob duševní hygieny. Nosiči žijí přítomností, soustředí se jen na každý další krok a na to, aby náklad donesli do cíle.

Jejich primární motivace pro tuto práci se však různí. Na letní sezonu se chatařům ozývají noví nosiči, kteří tuto práci chtějí jen zkusit, protože jim přijde zajímavá. Žádný chatař však nemůže v sezoně experimentovat, proto si na hlavní období většinou nasmlouvá zkušené a spolehlivé lidi. Každý chatař jich potřebuje pět až šest. Chata si přes léto musí na sebe vydělat i na zimu. A i když jsou nosiči běžně placení od vyneseního kila, často jsou u chataře zaměstnaní i jako běžná pracovní síla. V týdenních směnách pak dělají vše, co je potřeba. Od kuchaře přes číšníka, pokojskou až po uklízečku. V létě ale musí hlavně nosit, za den se otočí třeba pětkrát šestkrát s nákladem okolo šedesáti kilo.

Vytrénovaní tatranští borci navíc pomáhají i horské službě. „Jednou se z Hincova plesa napilo čtyřicet dětských skautů z Německa a udělalo se jim špatně. Byla z toho velká záchranná akce, protože už bylo docela pozdě, a navíc ne zrovna nejlepší počasí. Všechny děti jsme museli dostat dolů, většinu jsme snášeli v nosítkách,“ vzpomíná horský portýr Pišta Bačkor. Nosiči pomáhají i potápěčům, kteří čistí horská plesa, s odnesením vý-

stroje, nebo filmovým štábům, které si je najmou na odnesení techniky.

ZAKLETÍ K NOŠENÍ

Mladí „šerpové“ většinou dlouho nevydrží, protože je tvrdé mozoly na ramenou a puchýře na nohách brzy odradí. „Obvykle nejkratší dobu vydrží ti, kteří přišli kvůli penězům. A pak ti, kteří si přišli léčit nějaké komplexy. Chlapi, kteří přišli kvůli čerpání energie z hor a kteří horskou přírodu milují, zůstávají,“ říká Viktor Beránek, bělovlasý chatař z Chaty pod Rysmi (2 250 m n. m.), nejvýše položené chaty ve Vysokých Tatrách, který dělá

Tatranští borci pomáhají i horské službě.

nosiče už téměř padesát let. A stále nosí, i když už je oficiálně v důchodu. „Jsme k pohybu a nošení zakletí. Jakmile přestaneme, tak se rozsypeme,“ vysvětluje za všechny šedesátníky a sedmdesátníky, kteří se i v pokročilém věku plahočí po vratkých tatranských kamenech.

Spolu s ním nosí do hor těžké náklady třeba i Ladislav Chudík, kterému je už 78 let! Vitální chlapík s brýlíčkami, který s nadsázkou říká, že není nosič, ale muzikant. Pracoval totiž ve Státním komorním orchestru jako violoncellista a stál

na velkých světových pódiiích i v době, kdy byly zavřené hranice. Nádherný muzikantský svět však dobrovolně opustil a rozhodl se pro práci tatranského šerpy. „Tady na horách je to jiný boj, tady nikomu nic nedokazují, jsem jen sám sebou. V přírodě není nic, co by mě klamalo, je panenská, i když ji projdu tisíckrát, pořád se mám na co koukat,“ svěruje se Laco Chudík v dokumentu *Sloboda pod nákladem*, který o vysokohorských nosičích natočil slovenský režisér Pavol Barabáš. „Hory a nošení mi dodávají tak obrovskou chuť do života, že se cítím jako mladý člověk,“ dodává Laco, který začal nosit už v roce 1962, když mu bylo 22 let.

I samotný režisér Pavol Barabáš si nošení krosen po turistických chodnících sám vyzkoušel. Od svých sedmnácti let nosil náklad na Zbojnickou chatu (1 960 m n. m.) celých devět sezon. A poté se vrhl na dokumentární film. „Dlouho jsem přemýšlel nad výběrem nosičů, které bych chtěl ve filmu ukázat, a zvítězili ti nejstarší. Je z nich cítit obrovská pokora a ani před nimi, ani po nich se už takovéto osobnosti neobjevily,“ zdůvodňuje, proč se hodinový dokument točí kolem čtyř tatranských ikon, vitálních důchodců Viktora Beránka, Laca Chudíka, Petra Petrasy a Laca Kulangy. „Ti chlapi jsou neuvěřitelní, pořád v plné síle. Myslím, že nikdy nosit nepřestanou. Spíš si jednou v novinách přečteme krátkou zprávu, že stoletý nosič zemřel přirozenou smrtí

pod svým nákladem v Tatrách," dodává obdivně Barabáš.

Nad jeho filmovými záběry mnohdy zůstává rozum stát. Třeba když se daleko na prudkém svahu snaží portýr s nákladem bojovat s šílenou vichřicí a krok za krokem jde odhodlaně stále kupředu. „Točit ve sněhové vichřici už bylo na hraně. Natočit vítr je hodně složité, když je sních zledovatělý nebo těžký, tak není v kameře vidět, dvě zimy jsem čekal na vichřici, která by přišla hned po čerstvě napadaném sněhu. A do toho jsem musel přesvědčit nosiče, aby do toho šíleného počasí vůbec vyrazil," říká k dokumentu, který získal několik filmových ocenění.

ŠERPA RALLYE

Když se v roce 1985 bývalý chatař z Chaty pod Rysmi Peter Rajec a jeho nástupce Viktor Beránek rozhodli zorganizovat setkání tatranských nosičů, ani ve snu je nenapadlo, že se stanou zakladateli ve světě ojedinělých závodů. Do dnešního dne je to už 33 let, co se pod názvem Šerpa Rallye testují nosičské schopnosti, výdrž a rychlost. A účastnit se nemusí jen profesionální tahači nákladů. Postupem času se přidávali i nezkušení portýři nebo ti, kteří si jen chtěli vyzkoušet, jestli by náhodou zkušené borce nepředběhli a neporazili.

„Teď ale uvažujeme, zda to nějak neomezit. U nezkušených závodníků už jsme měli několik úrazů a taky jsme po někte-

▲ Chata pod Rysmi je nejvýše položenou chatou v celých Tatrách. Od svého postavení v roce 1933 prošla dvakrát rekonstrukcí, protože byla několikrát zasažena silnými lavinami.

rých museli párkrát vyhlásit pátrací akci. Už bylo po vyhlášení výsledků a nosič byl pořád nezvěstný," svěruje se Pišta Bačkor, který má nyní organizaci Šerpa Rallye na

Nosič byl pořád nezvěstný.

starosti. Závody se odehrávají každý rok na podzim a pokaždé na jiné chatě. Na jaře před hlavní sezonou se ještě koná Nosičská stovka z Hrebienku na Zamkovské chatu. Normálně je to cesta tak na hodinku a čtvrt, nosičský rekord se sto kily na zádech je ale na stejné trase 39:19 min.

Zamkovské chaty je jedním z nejbližších nosičských cílů, proto je výborná

na testování nových nosičských nadšenců, jak vše po fyzické a psychické stránce zvládnou. Netradiční horskou práci si ale můžete vyzkoušet i vy. Když půjdete z Popradského plesa na Rysy, najdete dole u plesa malý přístřešek, ve kterém je často uloženo zboží nebo potraviny, které je potřeba vynést nahoru. Za horový čaj zdarma tak můžete otestovat svoje schopnosti.

Anebo si můžete alespoň zajít do Šerpa Caffé, kde vám půjčí krosnu na vyzkoušení. Tatranští nosiči se totiž neměli kromě závodů kdy a kde potkávat, a tak si Štefan Bačkor ve Starém Smokovci pronajal švýcarský dům, jednu z nejstarších budov ve Vysokých Tatrách, a otevřel tam nosičské muzeum a kavárnu. V muzeu najdete staré nosičské artefakty, v kavárně spoustu materiálu o místních šerpech, a dokonce se tam můžete i ubytovat.

O živých tatranských endemitech se tam dozvíte úplně vše. Tento poměrně plachý obr je součástí tatranské přírody už více než jedno století, a dokud budou turisté v odlehlých horách hledat místo k odpočinku, teplou večeri a suchou postel, tak jí bude i nadále. A je to dobře. Přece jenom na světě není příliš mnoho chodících kolosů, jejichž stín dokáže umlčet i padesátičlennou skupinu z Polska. A pokud ho na své cestě horskou přírodou náhodou potkáte, tak ho s respektem zanechte jeho nosičskému rozjímání a nekladte mu spoustu hloupých otázek. Úplně postačí popřát hodně štěstí.

Silvie Špačková

Himálajský nosič (nejčastěji z rodu Šerpa) unese až dvakrát těžší náklad, než váží jeho tělo. Základem jsou technika přepravování nákladu (fixační popruh kolem hlavy), silná postava a zvýšená koncentrace hemoglobinu v krvi v důsledku trvalého pobytu ve velkých nadmořských výškách.

